SCHOLEKSTERS CONTRA MOLLUSKEN, MOLLUSKEN CONTRA SCHOLEKSTERS

door

Henk K. Mienis

De opmerking van Kuiper (1976: 560) betreffende de predatie op mollusken uitgevoerd door scholeksters (Haematopus ostralegus), wekte bij mij herinneringen op aan enkele toevallige waarnemingen gedaan tijdens mijn eens veelvuldige bezoeken aan het eiland Terschelling. Deze herinneringen zijn hier, aangevuld met gegevens uit de literatuur, samengevat.

De scholekster is op Terschelling een zeer algemene verschijning, die, alhoewel het jaarlijkse aantal broedgevallen zich rond de 500 paren beweegt (Tanis, 1963), meestal in duizenden is waar te nemen. Vooral aan de zijde van de Waddenzee ziet het soms in de herfst- en wintermaanden zwart-en-wit van de scholeksters.

Daar aan de wadkant kunnen ook het best de gewoontes bij de voedselopname waargenomen worden. Bij hoogwater staan meestal de bonte pieten (een van de vele volksnamen voor de scholeksters) een beetje te dommelen, maar zodra het water begint te zakken beginnen ook onze zwartwitte vriendjes aktief te worden en al spoedig kan men ze ijverig aan het werk zien in de ondiepe achtergebleven plassen of op de droogvallende mosselbanken. Daar wordt driftig gezocht naar wadpieren, zeeduizendpoten, krabben, garnalen en ander klein grut. Het grootste deel van het voedsel bestaat echter uit tweekleppigen. Volgens Hulscher (1964), die uitvoerige waarnemingen gedaan heeft aan de voedselkeuze van de scholekster, vormen tweekleppige schelpdieren gedurende het hele jaar het stapelvoedsel voor de scholeksters. Als belangrijkste prooidier noemt Hulscher de kokkel (Cerastoderma edule), gevolgd door het nonnetje (Macoma balthica), de mossel (Mytilus edulis) en op slikkige plaatsen de strandgaper (Mya arenaria) en de platte slijkschelp (Scrobicularia plana). In deze volgorde treedt nog al eens wat variatie op die

lokaal van aard kan zijn (groot aanbod van mossels en afwezigheid van kokkels) of die tijdelijk door klimatologische omstandigheden veroorzaakt kan zijn (doodvriezen van kokkels terwijl de meer bestendige en dieper ingegraven nonnetjes in leven blijven). Naast tweekleppigen worden echter ook gastropoden zoals de alikruik (Littorina littorea) (Hulscher, 1964) en in Engeland zelfs de schaalhoren (Patella vulgata) (Pitchford, 1961) verorberd.

Op het wad van Terschelling ter hoogte van de Boschplaat worden vooral mossels gegeten, die meestal ter plaatse op de mosselbanken gepeld worden. Hierbij verbrijzelt de scholekster altijd de ventrale zijde van de mossel (het zwakste gedeelte van de schelp) zodat hij met zijn beitelvormige snavel naar binnen kan dringen en de sluitspier vernielen. Het is dan nog maar een koud kunstje om het hartige hapje uit de gapende schelpen te halen en naar binnen te werken.

Echter beslist niet alle mossels worden ter plaatse genuttigd. Zo nu en dan kan men een scholekster zien opvliegen, richting vaste wal, met een mossel in zijn snavel. Volgens Heppleston (1971) worden deze schelpen naar een stevig substraat gebracht: hard zand, een steen en dergelijke, waar de schelpen gekraakt worden. Volgens Heppleston kan men hier zelfs van een scholekstersmidse spreken als variant op de overbekende lijstersmidse.

Tinbergen & Kruuk (1962) hebben uitvoerig beschreven hoe Engelse scholeksters te werk gaan bij het mossels pellen op een secondaire plaats, in hun geval in de buurt van een nest met jongen. Volgens hen was zo'n mossel al altijd enigszins open, en de oude vogel droeg hem meestal met boven- of ondersnavel in de gleuf en de andere snavelhelft van buiten tegen de schelp aangeklemd. Dichte mossels werden tussen beide snavelhelften geklemd aangevoerd. Dichte mossels werden op de ventrale zijde aangevallen met de beitelvormige snavel zodat daar reeds spoedig een gat ontstond, waardoor de vogel zijn snavel kon steken om de sluitspier te beschadigen. Zodra dit gelukt was, werd het dier vakkundig losgebeiteld waarbij de mantelrand gevolgd werd. Om dit werk enigszins te versnellen werd zo nu en dan de snavel in de mossel gestoken en daarna wijd opengesperd om de sluitspieren nog verder te forceren. Het gehele proces van openen tot voeren nam volgens Tinbergen & Kruuk zelden meer dan 30 seconden in beslag.

De gegevens van Tinbergen & Kruuk betreffende mossels komen vrijwel overeen met die van Hulscher betreffende de predatie op kokkels en nonnetjes. Patella's worden door scholeksters simpelweg van het substraat opgewipt waarna de schaal leeggepikt wordt.

De mossels en kokkels die door de scholeksters half gapend aangevoerd worden, worden volgens Tinbergen & Kruuk en Hulscher onderwater aangepikt op het moment dat de schelpen geopend zijn. Hierop wijzen onder andere de natte kop en ditto halsveren. Het is gedurende deze handeling dat de scholekster gevaar loopt gevangen te worden door de schelp. Mist de vogel namelijk de sluitspier dan kan de prooi in kwestie zich plotseling stevig sluiten met het gevolg dat de schelp aan de snavel blijft zitten. In de meeste gevallen zal de scholekster wel in staat zijn om dit lastige aanhangsel kwijt te raken. Echter ondanks zijn grootte en kracht delft ook de scholekster wel eens het onderspit.

Viergever (1963) vond op Schouwen een half uitgeputte scholekster die vergeefse pogingen deed om een mossel van de punt van zijn snavel te verwijderen. Slechts ingrijpen van de mens bracht hier redding. Deze Schouwse scholekster kwam er beter af dan zijn verre neef uit Amerika. Baldwin (1946) beschreef namelijk het fatale lot van een volwassen exemplaar van een Amerikaanse scholekster (Haema-

topus palliatus), die door hem dood werd aangetroffen met een nog levend exemplaar van Mercenaria mercenaria aan de snavel vastzittend. Zijn notitie is geïllustreerd met een foto, die ons een halfontvleesde scholekster toont met de schelp nog aan zijn snavel vastgeklemd. Volgens Baldwin slaagde deze vogel er niet in de sluitspier te beschadigen met als resultaat dat de Mercenaria zijn schelp met kracht sloot. Daarna kwam de vloed op, de vogel verdronk en voordat Baldwin de vogel vond waren krabben er reeds in geslaagd om de kop en hals van de vogel te ontvlezen. Baldwin vermeldt verder dat naar horen zeggen Amerikaanse scholeksters ook zo nu en dan verdrinken doordat een poot beklemd raakt in een schelp. Feitelijke bewijzen heeft hij hiervan echter nooit gezien.

Uit bovenstaande blijkt duidelijk dat ook de scholekster gevaar loopt tijdens zijn predatie op mollusken en dat dit niet beperkt blijft tot kleinere steltlopers.

Tot slot nog iets over het aantal tweekleppigen dat door een scholekster gevangen wordt. Volgens Hulscher is het gemiddelde aantal kokkels dat door een scholekster per laagwaterperiode gegeten wordt afhankelijk van de grootte van de schelpen en loopt uiteen van 1560 exemplaren van ongeveer 10 mm tot 170 exemplaren van 23 mm. Bij nonnetjes vond hij de volgende getallen: 427 exemplaren tijdens ochtend-laagwater en 332 stuks tijdens het middag-laagwater. Volgens mij getallen die er op wijzen dat de scholekster beslist een invloed uitoefent op de populatiegrootte van tweekleppigen in de Waddenzee.

Literatuur

Baldwin, W.P., 1946. Clam catches oyster-catcher. The Auk; 63: 589.

Heppleston, P.B., 1971. Feeding techniques of the Oystercatcher. Bird Study, 18: 15-20.

Hulscher, J.B., 1964. Scholeksters en lamellibranchiaten in de Waddenzee. De Levende Natuur, 67: 80-85.

Kuiper, J.G.J., 1976. Over het "lokken" van eenden in Virginia ... CB Ned. Malac. Ver., 171: 560.

Pitchford, G.W., 1961. Oyster-catchers feeding on Patelle vulgata.

Tanis, J.J.C., 1963. De vogels van Terschelling. 5-159. Leeuwarden.

Tinbergen, N., & H. Kruuk, 1962. Van scholeksters en mosselen. De Levende Natuur, 65: 1-8.

Viergever, J., 1963. Mossel contra scholekster. Het Vogeljaar, 11: 126.